

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Тернавська В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Київського регіонального центру*

*Національної академії правових наук України
доцент кафедри охорони праці та навколишнього середовища
Київського національного університету будівництва і архітектури
м. Київ, Україна*

Філософія громадянського суспільства стара як цей світ: зародившись у недрах античної філософії, пройшовши крізь терни Темних віків, політико-правові ідеї про сутність громадського активу в суспільстві і державі поступово набули узагальнених рис і в Західному, і в Східному світах. У науковій літературі існує велика кількість визначень поняття громадянського суспільства та його ознак, які узагальнено можна звести до трьох найбільш важливих, а саме: демократичність громадянського суспільства; його соціальна спрямованість; урегульованість соціально справедливим правом [1, с. 13]. Саме на демократичності ми хочемо зупинитись більш детально.

Демократія інтерпретується у спеціалізованій науковій літературі як «форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності і свободи людей, їх реальної участі в управлінні справами держави і суспільства» [2, с. 61]. Конституція України визначає український народ носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, який в цілому чи в особі окремих громадян та їх об'єднань мають право брати участь в управлінні державними справами безпосередньо чи делегуючи частину своїх суверенних прав органам державної влади та органам місцевого самоврядування (стаття 5, 38) [3]. Так, участь у сфері державного управління опосередковується через інститут виборів, у сфері судочинства – через інститут присяжних засідателів, однак у сфері правотворчості це право є суто декларативним. Українські правознавці у більшості одностайні у думці, що право не може існувати і розвиватися як абсолютно незалежне явище від функціонування громадянського суспільства [4], оскільки залежно від рівня участі інститутів громадянського суспільства у правотворчому процесі залежить безпосередньо відображення у праві інтересів різних соціальних груп [5, с. 44]. Цілком поділяємо думку тих правознавців, які стверджують, що ефективність

правотворчості повинна зумовлюватися наявністю найвищого рівня легітимності як у суспільстві, так і в очах закордонних партнерів, що передбачає використання потенціалу безпосередньої правотворчості народу [6, с. 19]. Однак, переходячи від теорії до практики, можемо лише прикро констатувати, що інститути громадянського суспільства де-факто усунуено від прямої участі у правотворчому процесі. За Конституцією України право законодавчої ініціативи належить Президенту України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України, натомість про народну законодавчу ініціативу у Конституції не йдеться, хоча така практика є достатньо поширеною в країнах розвиненої демократії і в країнах перехідного типу. Зокрема, Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. наділяє правом законодавчої ініціативи депутатів, Сенат, Президента та Раду Міністрів, але ч. 2 ст. 118 визначає належність законодавчої ініціативи також групі не менш ніж 100 тис. громадян, що мають право обиратися до Сейму [7]. Можливо український законодавець мав намір виправити таку прогалину, прийнявши Закон України «Про нормативно-правові акти», де у ст. 3 проекту Закону № 0922 від 12 грудня 2012 р. суб'єктами нормотворення насамперед визначено громадян України відповідно до Конституції та законів України [8]. Однак даний законопроект так і не потрапив до другого читання. В цілому, щодо участі громадянського суспільства у правотворчості досить гостро і влучно зазначив А. Колодій, вважаючи, що «органи державної влади та органи місцевого самоврядування не бажають обмежувати себе законодавчими актами, саме тому до сих пір не прийнято законодавчих актів про всеукраїнський та місцеві референдуми, всенародні опитування (плебіцити), а тому серйозно вести мову про наявність в Україні демократії або ж нормативних основ для її розвитку, є безпідставним»[9, с. 43-44].

На сьогодні громадяни і об'єднання громадян можуть вносити проекти законів до парламенту лише через суб'єктів права законодавчої ініціативи, використовуючи механізми інституту лобізму. Громадяни можуть брати участь у роботі над вже внесеними проектами законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів під час громадських слухань, що проходять у комітетах Верховної Ради України, в органах виконавчої влади і в органах місцевого самоврядування, та вносити свої усні і письмові пропозиції. У 2015 р. на підставі Указу Президента України 25 серпня 2015 р. № 501/2015 з'явився новий інститут народної правотворчої ініціативи – інститут електронної петиції, метою якого є залучення інститутів громадянського суспільства до процесу підготовки та прийняття рішень органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Однак, за сім років інститут е-петиції не виказав своєї ефективності, оскільки багато народних законопроектів збирало 25 тис. голосів громадян, але лише поодинокі народні ініціативи бралися до уваги законодавцем, як, наприклад, Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про громадянство

України» від 28 січня 2016 р. № 957-VIII, яким було встановлено спрощений порядок прийняття до громадянства України іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України, захищаючи її суверенітет та територіальну цілісність [10]. Вважаємо, що лише прийняття відповідного закону про е-петиції, де буде визначено поняття даного інституту, порядок внесення даних петицій, їх втілення в життя та відповідальність органів публічної влади за невиконання волі народу, дозволить повноцінно функціонувати даному інституту народної правотворчості.

Підсумовуючи вищезазначене, можна з впевненістю сказати, що вплив інститутів громадянського суспільства на державу в особі органів публічної влади у процесі правотворчості та безпосередня їх участь у цьому процесі є важливим чинником рівня демократії в країні та інструментом забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Запровадження дієвої правотворчості громадянського суспільства, його інститутів, є одним із важливих завдань конституційно-правової політики України. Натомість недовіра до власного народу української влади, яка усунула громадянське суспільство від участі у правотворчості, є цілком безпідставною, оскільки нічого крामольного українське суспільство не вимагає. Суть політики, яку сповідує активна частина українського суспільства, полягає у створенні належних умов для вільного та всебічного розвитку особистості в Україні, викоринення чи хоча б зменшення впливу негативних явищ на кшталт корупції, злочинності, соціальної нерівності і несправедливості, що впливають на стан основоположних прав і свобод людини і громадянина в Україні, можливості їх фактичної реалізації для кожного громадянина України. Тому громадянське суспільство в Україні активно вимагає своєї безпосередньої участі у правотворчому процесі.

Література:

1. Колодій А. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми і шляхи розбудови. *Право України*. 2010. № 7. С. 12-17.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1999. Т. 2: Д–Й. 744 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Дідич Т. О. Поглиблення взаємодії держави та громадянського суспільства як передумова вдосконалення правотворчості в Україні. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 3 (4). URL : <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-4-2013>
5. Берназюк Я. О. Форми участі інститутів громадянського суспільства у нормотворчому процесі. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. № 1. С. 43-51.

6. Дегтяр Р. О., Рябченко Т. О. Класифікація форм участі громадян у правотворчості. *Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства* : матер. Міжнар. Наук.-практ. Конф., м. Суми, 19-20 травня 2016 р. 375 с. (С. 19-26).

7. Конституція Республіки Польши. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/poland.pdf>

8. Про нормативно-правові акти : проект Закону України № 0922 від 12.12.2012 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=0922&skl=8

9. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. Випуск 3. 2012. С. 42-46.

10. Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про громадянство України» щодо встановлення спрощеного порядку прийняття до громадянства України іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України : Закон України від 28.01.2016 р. № 957-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 93.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-76>

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ П.Д. ЮРКЕВИЧА

Тимошенко В. І.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

До розробки ідей громадянського суспільства звертався видатний український політико-правовий мислитель, релігійний філософ Памфіл Данилович Юркевич (1826–1874). Народився він у Полтавській губернії в сім'ї сільського священника, освіту одержав у Переяславській духовній семінарії та Київській духовній академії, працював професором, а потім деканом історико-філологічного факультету Московського університету.

Методологія пізнання держави у П.Д. Юркевича орієнтована на розкриття зв'язку держави і суспільства, на визначення відносної самостійності цих явищ. Державу розглядав як особу, що відсторонена від приватних інтересів, тим самим підкреслював, що суспільство є відносно самостійним. Політичне життя, на його думку, не повинно